QORTI KOSTITUZZJONALI

IMĦALLFIN

S.T.O. PRIM IMĦALLEF MARK CHETCUTI
ONOR. IMĦALLEF GIANNINO CARUANA DEMAJO
ONOR. IMĦALLEF ANTHONY ELLUL

Seduta ta' nhar l-Erbgħa, 31 ta' Mejju, 2023.

Numru 64

Rikors numru 16/2018/1 AF

Emmanuele Spagnol

v.

L-Avukat Ġenerali u Kummissarju tal-Pulizija

1. L-attur ġie mixli quddiem il-Qorti tal-Maġistrati b'numru ta' reati allegatament kommessi bejn Marzu 2008 u Frar 2011, li jinkludu kompliċità fl-użu ta' enerġija elettrika jew xi stallazzjoni, apparat, strument jew l-aċċessorji tagħhom provduti minn Enemalta għal għanijiet diversi minn dawn li kienu provduti, kompliċità f'approprjazzjoni bla jedd ta' enerġija elettrika jew xi stallazzjoni, apparat, strument jew l-aċċessorji tagħhom provduti minn Enemalta meta dawn kienu ġew fdati jew ikkunsinnati lilhom minħabba l-professjoni, industrija, kummerċ,

amministrazzjoni, kariga jew servizz tagħhom, theddid ta’ uffiċjal pubbliku u li wettaq id-diversi reati li bihom kien qiegħed jiġi mixli waqt il-perjodu operattiv ta’ sentenza sospiża. L-attur jilmenta li huwa ma ngħatax id-dritt li jitlob l-assistenza ta’ avukat tal-għażla tiegħu waqt it-teħid tal-istqarrija u li dan huwa leżiv tad-dritt tiegħu għal smigħ xieraq.

2. F’dawn il-proċeduri huwa talab għalhekk lill-Ewwel Qorti sabiex:

> “1. Tiddikjara u tiddeċiedi illi l-mod kif kienet immexxija l-investigazzjoni kontra l-esponenti u tul il-proceduri ta’ l-interogazzjoni kontra tieghu inkluz imma mhux limitat ghall-fatt illi huwa ma inghatax id-dritt illi jkun assistit minn avukat kif ukoll illi huwa ma nghatax il-fakultà li jikkonsulta ma’ avukat ghall-interrogazzjonijiet sussegwenti l-ewwel interogazzjoni, kienu lezivi tad-dritt ghall-smiegh xieraq tar-rikorrenti.
>
> 2. Konsegwentament tiddikjara u tiddeciedi illi gie vjolat id-dritt fundamentali tal-esponenti kif protett bl-Artikolu 6 tal-Konvenzjoni Ewropeja (L-Ewwel Skeda tal-Kap 319 tal-Ligijiet ta’ Malta) u tal-Artikolu 39 tal-Kostituzzjoni u b’hekk tagħtih ir-rimedju li jidhrilha xieraq fis-sitwazzjoni, inkluz li tiddikjara l-istqarrijiet tas-16 ta’ Marzu tas-sena 2011, tas-17 ta’ Marzu tas-sena 2011 u tas-17 ta’ April tas-sena 2011 rilaxxat mir-rikorrenti bhala inammissibbli kif ukoll kull rimedju xieraq iehor li din il-Qorti jidrilha xieraq u opportun sabiex jigi salvagwardjat id-dritt fundamentali tar-rikorrenti.
>
> 3. Tiddikjara u tiddeċiedi illi l-intimat jew min minnhom huma responsabbli għal kumpens minhabba il-vjolazzjoni sofferta mill-istess rikorrenti u dan ai termini ta’ l-Artikolu 41 tal-Konvenzjoni Ewropeja.
>
> 4. Tillikwida l-istess kumpens u danni kif sofferti mir-rikorrenti, ai termini ta’ l-Artikolu 41 tal-Konvenzjoni Ewropeja u tikkundanna lill-intimati ihallsu il-kumpens hekk likwidat.
>
> Bl-ispejjez kontra l-intimat li minn issa ingunt ghas-subizzjoni.”

3. Il-konvenuti eċċepew, *inter alia,* li l-ilment tal-attur huwa intempestiv peress li s’issa għadu mhux magħruf kif u taħt liema ċirkostanzi l-attur sejjer jiġi żvantaġġjat waqt il-kawża kriminali tiegħu

peress li jista' jagħti l-każ li l-Qorti tinjora għal kollox l-istqarrijiet tiegħu, li huwa stabbilit fil-ġurisprudenza li f'ilment bħal dawn irid jiġi eżaminat il-proċess ġudizzjarju kollu, li azzjoni kostituzzjonali u konvenzjonali għandha titressaq kemm jista' jkun wara li jintużaw ir-rimedji ordinarji kollha, li fiż-żmien meta ġie interrogat l-attur ma kien hemm l-ebda restrizzjoni sistematika fil-liġi Maltija fejn jidħol il-jedd ta' assistenza legali u fil-fatt l-attur eżerċita d-dritt tiegħu li jkellem avukat qabel ma ġie interrogat mill-Pulizija u t-tieni stqarrija li dwarha jilmenta l-attur kienet biss kontinwazzjoni tal-ewwel waħda filwaqt li l-attur rrinunzja għal jedd li jkellem avukat qabel ma rrilaxxa t-tielet stqarrija, li l-attur dejjem ġie mwissi dwar id-drittijiet tiegħu u d-dritt tiegħu li ma jinkriminax ruħu dejjem ġie mħares, u li l-Artikolu 41 tal-Konvenzjoni Ewropea japplika biss fi proċeduri quddiem il-Qorti Ewropea.

4. Bis-sentenza tal-Prim'Awla tal-Qorti Ċivili (Sede Kostituzzjonali) tal-5 ta' Lulju 2022 ġie deċiż hekk:

> "Għalhekk u għal dawn ir-ragunijiet, din il-Qorti qiegħda taqta' u tiddeċiedi l-kawża billi tiċħad it-talbiet tar-rikorrent bl-ispejjeż kontra tiegħu."

5. L-attur ippreżenta r-rikors tal-appell tiegħu fid-19 ta' Lulju 2022 permezz ta' liema talab lil din il-Qorti sabiex tħassar u tirrevoka s-sentenza appellata u tilqa' t-talbiet attriċi, bl-ispejjeż taż-żewġ istanzi kontra l-appellati.

6. Il-konvenuti ppreżentaw ir-risposta tal-appell tagħhom fil-5 ta' Awwissu 2022 permezz ta' liema ssottomettew li din il-Qorti għandha tiċħad l-appell tal-attur bl-ispejjeż taż-żewġ istanzi kontra tiegħu.

Ikkonsidrat:

L-Ewwel Aggravju

7. L-appellanti jilmenta li l-Ewwel Qorti ma fehmitx sew l-ilment tiegħu. Jispjega li l-ilment tiegħu f'din il-kawża huwa li d-drittijiet fundamentali tiegħu sejrin jiġu leżi jekk l-istqarrijiet rilaxxati minnu jkollhom piż probatorju u dan peress li ġew rilaxxati meta huwa ma ngħatax id-dritt li jkollu avukat preżenti miegħu waqt l-interrogazzjoni, u dawn id-dikjarazzjoni ser iniġġsu l-proċess penali b'mod illi jxekklu l-"*overall fairness of the proceedings.*" Jargumenta li mill-provi jirriżulta ampjament li huwa ma kienx ingħata d-dritt li jkollu l-assistenza ta' avukat waqt l-interrogazzjonijiet tiegħu mhux minħabba xi raġuni impellenti iżda minħabba li dan id-dritt ma kienx għadu rikonoxxut fil-liġi Maltija. Jilmenta li l-Ewwel Qorti naqset milli tieħu in konsiderazzjoni diversi sentenzi tal-Qorti li kkonfermaw li stqarrija rilaxxata mingħajr assistenza legali waqt l-interrogazzjoni hija leżiva tad-dritt fundamentali għal smigħ xieraq u għandha tiġi sfilzata mill-atti tal-proċeduri kriminali. Jilmenta dwar il-fatt li l-Ewwel Qorti ħadet in konsiderazzjoni l-fatt li huwa qajjem dan l-ilment

wara diversi snin, u jgħid li dawn l-iżvilupp ġurisprudenzjali seħħew wara medda ta' snin minn meta huwa ġie interrogat u li fi kwalunkwe każ id-drittijiet fundamentali mhumiex milquta bi preskrizzjoni. Jilmenta wkoll dwar il-konsiderazzjoni tal-Ewwel Qorti li l-prosekuzzjoni għandha provi oħra kontra tiegħu u jgħid li skont il-ġurisprudenza anke f'dan il-każ l-istqarrija m'għandhiex tingħata piż probatorju. Isostni li kkonsidrat li huwa għamel dikjarazzjoni inkriminanti matul l-interrogazzjoni tiegħu, u kkonsidrat li ma kien hemm l-ebda raġuni impellenti biex jiġi mċaħħad mid-dritt tiegħu li jkollu avukat preżenti waqt l-interrogazzjoni, l-istqarrijiet rilaxxati minnu m'għandhomx ikollhom piż probatorju sabiex jiġi żgurat li l-proċess penali ma jiġix imniġġeż mill-irregolaritajiet fit-teħid ta' dawn l-istqarrijiet.

8. L-appellati jwieġbu li skont il-ġurisprudenza l-aktar reċenti tal-Qorti Ewropea nuqqas ta' assistenza legali waqt l-interrogatorju mhijiex awtomatikament leżiva tad-dritt fundamentali għal smigħ xieraq, u li minflok għandhom jiġu applikati żewġ testijiet, u ċjoè t-test tal-*compelling reasons* u t-test tal-*overall fairness* tal-proċeduri. Jgħidu li dan japplika anke meta n-nuqqas ta' assistenza legali kien ir-riżultat ta' restrizzjoni sistematika fil-liġi, u dan kif jidher mis-sentenza tal-Qorti Ewropea fl-ismijiet Farrugia v. Malta tal-4 ta' Ġunju 2019. Jargumentaw li f'dan il-każ l-attur ma weriex kif il-proċeduri kirminali kontra tiegħu ġew preġudikati irrimedjabbilment, u li jirriżulta li huwa kkomunika ma' avukat tal-fiduċja tiegħu qabel ma rrilaxxa l-istqarrijiet u qed jipparteċipa b'mod sħiħ u

dejjem assistit fil-proċeduri kriminali kontra tiegħu, b'mod għalhekk li t-test tal-*overall fairness* huwa ċertament sodisfatt. Jargumentaw li l-Qorti tal-Maġistrati ser tagħmel apprezzament sħiħ tal-provi li ġew quddiemha u ser tqis il-valur probatorju tal-istqarrijiet rilaxxati mill-attur, u m'għandhiex tkun din il-Qorti li tiddeċiedi a priori jekk l-istqarrijiet humiex ammissibbli jew le jew jekk għandhomx valur probatorju meta m'għandhiex viżibilità sħiħa tal-proċeduri kriminali in kwistjoni.

9. L-Ewwel Qorti għamlet is-segwenti konsiderazzjonijiet:

> "Il-liġi li kienet applikabbli dak iż-żmien li sar l-arrest u ġew meħuda l-istqarriji tar-rikorrent kienet ġiet introdotta bl-Att III tal-2002 fejn permezz tagħha ġie introdott is-segwenti artikolu (ta' relevanza għall-każ odjern huwa l-ewwel subartikolu):
>
> > *"355AT. (1) Bla ħsara għad-disposizzjonijiet tas-subartikolu (3), persuna li tkun arrestata u qed tinżamm taħt il-kustodja tal-Pulizija f'xi Għassa jew f'xi post ieħor ta' detenzjoni awtorizzat għandha, jekk hija hekk titlob, titħalla kemm jista' jkun malajr tikkonsulta privatament ma' avukat jew prokuratur legali, wiċċ imb'wiċċ jew bit-telefon, għal mhux iktar minn siegħa żmien. Kemm jista' jkun malajr qabel ma tibda tiġi interrogata, l-persuna taħt kustodja għandha titgħarraf mill-Pulizija bid-drittijiet li għandha taħt dan is-subartikolu."*
>
> Għalkemm bl-Att III tal-2002 ġie introdott id-dritt għall-assistenza legali fl-istadju ta' qabel il-proċeduri kriminali, kien biss fis-sena 2010 li ġiet fis-seħħ (ara Avviż Legali 35 tal-2010). Qabel dakinhar, il-liġi Maltija ma kinitx tipprovdi għad-dritt ta' assistenza ta' avukat fl-istadju ta' qabel il-proċeduri kriminali u ċioè waqt li ssir interrogazzjoni mill-Pulizija.
>
> L-Att LI tal-2016 imbagħad bidel l-artikolu 355AT u l-artikolu 355AU meta introduċa fil-Kodiċi Kriminali d-dritt tal-assistenza legali kif maħsub fid-direttiva 2013/48/EU. Dawn l-emendi daħlu fis-seħħ permezz tal-Avviż Legali 401/2016. Għalhekk, illum il-ġurnata l-artikolu 355AT tal-Kap. 9 jistipula, *inter alia*, li l-persuna suspettata jew arrestata għandu jkollha '*dritt ta' aċċess għal avukat*' u allura dan ifisser li llum, il-persuna suspettata jew arrestata għandha d-dritt għal avukat f'kull stadju tal-investigazzjoni tal-Pulizija.

Il-ġurisprudenza tal-Qrati ta' Malta u tal-Qorti Ewropea rigward id-dritt għall-assistenza legali fl-istadju bikri tal-investigazzjonijiet tal-Pulizija u ċioè fil-*pre-trial stage* hija vasta u wieħed jista' jgħid ukoll xi ftit jew wisq konfliġġenti fid-dawl tal-fatt illi l-posizzjoni li ħadet il-Qorti Ewropea dwar dan is-suġġett inbiddlet tul is-snin. Din il-Qorti ser tagħmel referenza estensiva għall-ġurisprudenza l-aktar riċenti tal-Qorti Ewropea u tal-Qorti Kostituzzjonali.

Deċiżjoni riċenti tal-Qorti Ewropea hija proprju kontra Malta fil-każ ta' Farrugia v Malta, deċiża fl-4 ta' Ġunju 2019. Il-Qorti waslet għall-konklużjoni li ma seħħet l-ebda leżjoni tad-dritt għal smigħ xieraq tar-rikorrent u dan wara li għamlet is-segwenti kunsiderazzjonijiet:

"*96. The right of everyone charged with a criminal offence to be effectively defended by a lawyer is one of the fundamental features of a fair trial (see Salduz, cited above, § 51, and Ibrahim and Others v. the United Kingdom [GC], nos. 50541/08 and 3 others, § 255, 13 September 2016). The right becomes applicable as soon as there is a "criminal charge" within the meaning given to that concept by the Court's case-law and, in particular, from the time of the suspect's arrest, whether or not that person is interviewed or participates in any other investigative measure during the relevant period (see Beuze v. Belgium, [GC], no.71409/10, § 124, 9 November 2018 and Simeonovi v. Bulgaria [GC], no. 21980/04, §§ 111, 114 and 121, 12 May 2017).*
97. In Beuze, drawing from its previous case-law the Court explained the aims pursued by the right of access to a lawyer (§§ 125-130) and elaborated on the content of the right of access to a lawyer reiterating, in particular, that suspects must be able to enter into contact with a lawyer from the time when they are taken into custody. It must therefore be possible for a suspect to consult with his or her lawyer prior to an interview or even where there is no interview and that suspects have the right for their lawyer to be physically present during their initial police interviews and whenever they are questioned in the subsequent pre-trial proceedings (§§ 133-134).

98. Prior to the recent Beuze judgment, in a number of cases, the Court found that systematic restrictions on the right of access to a lawyer had led, ab initio, to a violation of the Convention (see, in particular, Dayanan v. Turkey, no. 7377/03, § 33, 13 October 2009 and Boz v. Turkey, no. 2039/04, § 35, 9 February 2010). That same approach was followed by the Court in relation to the Maltese context in Borg (no. 37537/13, 12 January 2016).

99. Subsequently, being confronted with a certain divergence in the approach to be followed in cases dealing with the right of access to a lawyer, the Court had occasion to further examine the matter in Ibrahim and Others, Simeonovi and more recently in Beuze, all cited above, where the Court departed from the principle set out in the preceding paragraph. In Beuze, the most recent authority on the matter, the Grand Chamber gave prominence to the examination of the overall fairness approach and confirmed the applicability of a two stage test, namely

whether there are compelling reasons to justify the restriction as well as the examination of the overall fairness and provided further clarification as to each of those stages and the relationship between them, as explained below.

(i) Concept of compelling reasons

100. The criterion of "compelling reasons" is a stringent one: having regard to the fundamental nature and importance of early access to legal advice, in particular at the suspect's first police interview, restrictions on access to a lawyer are permitted only in exceptional circumstances, must be of a temporary nature and must be based on an individual assessment of the particular circumstances of the case. A finding of compelling reasons cannot stem from the mere existence of legislation precluding the presence of a lawyer. The fact that there is a general and mandatory restriction on the right of access to a lawyer, having a statutory basis, does not remove the need for the national authorities to ascertain, through an individual and case-specific assessment, whether there are any compelling reasons. Where a respondent Government have convincingly demonstrated the existence of an urgent need to avert serious adverse consequences for life, liberty or physical integrity in a given case, this can amount to a compelling reason to restrict access to legal advice for the purposes of Article 6 of the Convention (see Beuze, cited above, §§ 142-143).

(ii) The fairness of the proceedings as a whole and the relationship between the two stages of the test

101. Where there are no compelling reasons, the Court must apply very strict scrutiny to its fairness assessment. The absence of such reasons weighs heavily in the balance when assessing the overall fairness of the criminal proceedings and may tip the balance towards finding a violation. The onus will then be on the Government to demonstrate convincingly why, exceptionally and in the specific circumstances of the case, the overall fairness of the criminal proceedings was not irretrievably prejudiced by the restriction on access to a lawyer (see Beuze, cited above, § 145).

102. The Court further emphasises that where access to a lawyer was delayed, and where the suspect was not notified of the right to legal assistance, the privilege against self-incrimination or the right to remain silent, it will be even more difficult for the Government to show that the proceedings as a whole were fair (ibid., § 146).

103. As the Court has already observed, subject to respect for the overall fairness of the proceedings, the conditions for the application of Article 6 §§ 1 and 3 (c) during police custody and the pre-trial proceedings will depend on the specific nature of those two phases and on the circumstances of the case (ibid., § 149)."

L-imsemmija kawża ta' Beuze v Belgium, tad-9 ta' Novembru 2018, ġiet meqjusa wkoll fis-sentenza tal-Qorti Kostituzzjonali fl-ismijiet Paul Anthony Caruana vs Avukat Ġenerali, tal-31 ta' Mejju 2019. F'dak il-

każ, il-Qorti Kostituzzjonali wkoll sabet li r-rikorrent ma kien sofra l-ebda ksur tad-dritt tiegħu għal smigħ xieraq. Il-Qorti Kostituzzjonali qalet hekk:

L-ewwel aggravju tal-attur huwa msejjes fuq l-argument illi:

> «... ... ... gie stabbilit illi l-fatt waħdu illi persuna li tkun instabet ħatja ma tkunx tħalliet tikkonsulta ma' avukat tal-fiducja tagħha fil-mument tal-investigazzjoni u l-għotja ta' stqarrija lill-pulizija, minħabba restrizzjoni sistematika fil-ligi maltija, awtomatikament ikun ifisser illi saret vjolazzjoni tad-dritt fundamentali tas-smigħ xieraq ta' dik l-istess persuna taħt l-artikolu 6 tal-Konvenzjoni Ewropea«.

Dan, igħid l-attur, gie stabbilit f'dik li sejħilha "s-sentenza kjavi mogħtija mill-Qorti Ewropea fit-12 ta' Jannar 2016 kontra Malta fil-kawza Mario Borg v. Malta".

Qabel ma tikkummenta fuq il-kaz ta' Borg il-qorti tosserva illi s-Sezzjonijiet Magħquda (Grand Chamber) tal-Qorti Ewropea tad-Drittijiet tal-Bniedem kienet già qieset il-kwistjoni tad-dritt għall-għajnuna ta' avukat fil-kaz ta' Salduz v. It-Turkija u fil-parti relevanti qalet hekk:

> *"... in order for the right to a fair trial to remain sufficiently 'practical and effective' ..., Article 6 § 1 requires that, as a rule, access to a lawyer should be provided as from the first interrogation of a suspect by the police, unless it is demonstrated in the light of the particular circumstances of each case that there are compelling reasons to restrict this right. Even where compelling reasons may exceptionally justify denial of access to a lawyer, such restriction – whatever its justification – must not unduly prejudice the rights of the accused under Article 6 ... The rights of the defence will in principle be irretrievably prejudiced when incriminating statements made during police interrogation without access to a lawyer are used for a conviction."*

Għalkemm din is-silta tista' tagħti x'tifhem illi huwa biss meta hemm "ragunijiet impellenti" ("compelling reasons") biex ma titħalliex tingħata l-għajnuna ta' avukat illi dan in-nuqqas ma jwassalx għal ksur tal-jedd għal smigħ xieraq, din hija biss regola ġenerali ("as a rule"). Fil-fatt, ukoll fil-kaz ta' Salduz il-qorti, għalkemm sabet li ma kienx hemm ragunijiet impellenti biex il-persuna interrogata ma titħalliex tkellem avukat, madankollu xorta qieset jekk, meqjus kollox, il-process kienx wieħed gust, għalkemm fic-cirkostanzi partikolari tal-kaz sabet li ma kienx. Imbagħad, fil-kaz ta' ta' Ibrahim u oħrajn v. ir-Renju Unit il-Qorti Ewropeja fis-Sezzjonijiet Magħquda kompliet tfisser illi:

> *»250. The right to a fair trial under Article 6 § 1 is an unqualified right. However, what constitutes a fair trial cannot be the subject of a single unvarying rule but must depend on the circumstances of the particular case (see O'Halloran and Francis v. the United Kingdom [GC], nos.*

15809/02 and 25624/02, § 53, ECHR 2007-III). The Court's primary concern under Article 6 § 1 is to evaluate the overall fairness of the criminal proceedings (see, among many other authorities, Taxquet v. Belgium [GC], no. 926/05, § 84, ECHR 2010; and Schatschaschwili v. Germany [GC], no. 9154/10, § 101, ECHR 2015).

»251. Compliance with the requirements of a fair trial must be examined in each case having regard to the development of the proceedings as a whole and not on the basis of an isolated consideration of one particular aspect or one particular incident, although it cannot be excluded that a specific factor may be so decisive as to enable the fairness of the trial to be assessed at an earlier stage in the proceedings ... ...

»... ... ...

»262. The Court accordingly reiterates that in assessing whether there has been a breach of the right to a fair trial it is necessary to view the proceedings as a whole, and the Article 6 § 3 rights as specific aspects of the overall right to a fair trial rather than ends in themselves. The absence of compelling reasons does not, therefore, lead in itself to a finding of a violation of Article 6 of the Convention.«

Effettivament, dan ifisser illi l-fatt waħdu li ma tkunx tħalliet tingħata l-għajnuna ta' avukat waqt l-interrogazzjoni, ukoll jekk ma kienx hemm raġunijiet impellenti għal dan in-nuqqas, ma huwiex biżżejjed biex, ipso facto, jinsab ksur tal-jedd għal smigħ xieraq: trid tqis il-proċess fit-totalità tiegħu ("having regard to the development of the proceedings as a whole").

Il-Qorti Kostituzzjonali ta' Malta meta giet biex tinterpreta s-sentenza ta' Salduz kienet sa certu punt anticipat din il-precizazzjoni f'sentenza mogħtija fit-8 ta' Ottubru 2012 in re Charles Steven Muscat v. Avukat Ġenerali, meta osservat illi:

»14. ... ... Il-jedd għal smigħ xieraq jingħata kemm biex, wara proċess fi zmien ragonevoli u bil-garanziji xierqa, min ma huwiex ħati ma jeħilx bi ħtija, u biex jingħata l-mezzi kollha meħtieġa għalhekk, u kemm biex min huwa tassew ħati ma jaħrabx il-konsegwenzi tal-ħtija tiegħu. ... ...

»15. Għalhekk, li trid tagħmel din il-qorti ma huwa la li tara jekk l-attur huwiex ħati jew le tal-akkuzi li ngiebu kontrieh u lanqas li tara biss jekk l-attur kellux l-għajnuna ta' avukat waqt l-interrogazzjoni u tieqaf hemm: li għandha tagħmel din il-qorti hu illi tara jekk dak in-nuqqas wassalx għall ksur tal-jedd għal smigħ xieraq u hekk inħoloqx il-perikolu illi l-attur jinstab ħati meta ma kellux jinstab ħati. Jekk ma hemmx dak il-perikolu, mela ma hemmx ksur.«

Fi kliem ieħor, trid tqis il-process fit-totalità tiegħu ("having regard to the development of the proceedings as a whole") u mhux biss il-fatt waħdu illi l-persuna interrogata ma tħallietx tkellem avukat.

Din kienet il-posizzjoni li baqgħet tigi segwita minn din il-qorti sakemm ingħatat is-sentenza ta' Borg imsemmija mill-attur, li kienet sentenza tar-Raba' Sezzjoni tal-Qorti Ewropea. Dik is-sentenza tgħid illi l-fatt waħdu li l-liġi ma kinitx tippermetti li tingħata l-għajnuna ta' avukat waqt jew qabel l-interrogazzjoni kien bizzejjed biex jinsab ksur tal-art. 6 tal-Konvenzjoni:

> *»61. ... ... indeed, it is not disputed that the applicant did not waive the right to be assisted by a lawyer at that stage of the proceedings, a right which was not available in domestic law. In this connection, the Court notes that the Government have not contested that there existed a general ban in the domestic system on all accused persons seeking the assistance of a lawyer at the pre-trial stage (in the Maltese context, the stage before arraignment).*
>
> *»62. It follows that, also in the present case, the applicant was denied the right to legal assistance at the pre-trial stage as a result of a systemic restriction applicable to all accused persons. This already falls short of the requirements of Article 6 namely that the right to assistance of a lawyer at the initial stages of police interrogation may only be subject to restrictions if there are compelling reasons (see Salduz, cited above, §§ 52, 55 and 56).*
>
> *»63. There has accordingly been a violation of Article 6 § 3 (c) taken in conjunction with Article 6 § 1 of the Convention «*

Fid-dawl ta' din is-sentenza, il-Qorti Kostituzzjonali, għalkemm baqgħet temmen illi l-interpretazzjoni ta' Salduz li kienet adottat fil-każ ta' Muscat kienet dik korretta u ta' buon sens, għarfet illi wara s-sentenza ta' Borg dik il-posizzjoni ma baqgħetx tenibbli u għalhekk bidlet il-posizzjoni tagħha. Hekk, fil-kaz ta' Malcolm Said v. L-Avukat Ġenerali il-Qorti Kostituzzjonali qalet hekk:

> *»17. Għalkemm din il-qorti temmen u ttenni illi l-interpretazzjoni minnha mogħtija fil-kaz ta' Charles Stephen Muscat u sentenzi oħra mogħtija wara hija interpretazzjoni korretta u proporzjonata billi tilqa' għal abbuzi min-naħa tal-prosekuzzjoni u tħares id-drittijiet ta' persuna akkużata b'reat kriminali, jidher li din l-interpretazzjoni – għallinqas fejn il-proċess kriminali jkun intemm – illum ma għadhiex aktar tenibbli fid-dawl tas-sentenza fuq imsemmija ta' Borg v. Malta mogħtija dan l-aħħar mill-Qorti Ewropea.*
>
> *»18. Din il-qorti għalhekk illum hi tal-fehma li ma jkunx għaqli li tinsisti fuq l-interpretazzjoni li kienet tat fil-kaz ta' Muscat, għalkemm ittenni li għadha temmen illi hija interpretazzjoni korretta, proporzjonata u ta' buon sens.«*

Ir-raguni izda fl-aħħar mill-aħħar tegħleb. Fid-dawl tal-inkonsistenzi fis-sentenzi tal-Qorti Ewropea fl-interpretazzjoni tal-jedd għall-għajnuna ta' avukat fil-kuntest tal-jedd għal smigħ xieraq, il-Qorti Ewropea kienet imsejħa, fil-kaz ta' Beuze v. il-Belgju, biex tippreciza aħjar x'inhi l-posizzjoni korretta. Tajjeb jingħad illi fil-każ ta' Beuze, bħal fil-każ tallum, il-ligi domestika fiz-zmien relevanti ma kienitx tippermetti li tingħata l-għajnuna ta' avukat waqt l-interrogazzjoni u ma kien hemm ebda raguni impellenti għala ma tħallietx tingħata l-għajnuna ta' avukat. Fis-sentenza mogħtija mis-Sezzjonijiet Magħquda fid-9 ta' Novembru 2018 il-qorti qalet hekk:

> *»120. The fairness of a criminal trial must be guaranteed in all circumstances. However, what constitutes a fair trial cannot be the subject of a single unvarying rule but must depend on the circumstances of the particular case (see Ibrahim and Others, ... § 250). The Court's primary concern, in examining a complaint under Article 6 § 1, is to evaluate the overall fairness of the criminal proceedings ... ...*
>
> *»121. As the Court has found on numerous occasions, compliance with the requirements of a fair trial must be examined in each case having regard to the development of the proceedings as a whole and not on the basis of an isolated consideration of one particular aspect or one particular incident, although it cannot be ruled out that a specific factor may be so decisive as to enable the fairness of the trial to be assessed at an earlier stage in the proceedings. ... ...*
>
> *»... ... ...*
>
> *»139. The stages of the analysis as set out in the Salduz judgment – first looking at whether or not there were compelling reasons to justify the restriction on the right of access to a lawyer, then examining the overall fairness of the proceedings – have been followed by Chambers of the Court in cases concerning either statutory restrictions of a general and mandatory nature, or restrictions stemming from case- specific decisions taken by the competent authorities.*
>
> *»140. In a number of cases, which all concerned Turkey, the Court did not, however, address the question of compelling reasons, and neither did it examine the fairness of the proceedings, but found that systematic restrictions on the right of access to a lawyer had led, ab initio, to a violation of the Convention ... ... Nevertheless, in the majority of cases, the Court has opted for a less absolute approach and has conducted an examination of the overall fairness of the proceedings, sometimes in summary form ... and sometimes in greater detail ...*
>
> *»141. Being confronted with a certain divergence in the approach to be followed, in Ibrahim and Others the Court consolidated the principle established by the Salduz judgment, thus confirming that the applicable test consisted of two stages and providing some clarification as to each*

of those stages and the relationship between them (see Ibrahim and Others, ... §§ 257 and 258-62).

....

»144. In Ibrahim and Others the Court also confirmed that the absence of compelling reasons did not lead in itself to a finding of a violation of Article 6. Whether or not there are compelling reasons, it is necessary in each case to view the proceedings as a whole (see Ibrahim and Others, ... § 262). That latter point is of particular importance in the present case, since the applicant relied on a certain interpretation of the Court's case-law on the right of access to a lawyer ... to the effect that the statutory and systematic origin of a restriction on that right sufficed, in the absence of compelling reasons, for the requirements of Article 6 to have been breached. However, as can be seen from the Ibrahim and Others judgment, followed by the Simeonovi judgment, the Court rejected the argument of the applicants in those cases that Salduz had laid down an absolute rule of that nature. The Court has thus departed from the principle that was set out, in particular, in the Dayanan case and other judgments against Turkey.

»145. Where there are no compelling reasons, the Court must apply very strict scrutiny to its fairness assessment. The absence of such reasons weighs heavily in the balance when assessing the overall fairness of the criminal proceedings and may tip the balance towards finding a violation. The onus will then be on the Government to demonstrate convincingly why, exceptionally and in the specific circumstances of the case, the overall fairness of the criminal proceedings was not irretrievably prejudiced by the restriction on access to a lawyer (see Ibrahim and Others, ... § 265).

»... ... ...

»147. Lastly, it must be pointed out that the principle of placing the overall fairness of the proceedings at the heart of the assessment is not limited to the right of access to a lawyer under Article 6 § 3 (c) but is inherent in the broader case-law on defence rights enshrined in Article 6 § 1 of the Convention ... ...

»148. That emphasis, moreover, is consistent with the role of the Court, which is not to adjudicate in the abstract or to harmonise the various legal systems, but to establish safeguards to ensure that the proceedings followed in each case comply with the requirements of a fair trial, having regard to the specific circumstances of each accused.

»... ... ...

»150. When examining the proceedings as a whole in order to assess the impact of procedural failings at the pre-trial stage on the overall fairness of the criminal proceedings, the following non-exhaustive list of factors, drawn from the Court's case-law, should, where appropriate, be taken into account (see Ibrahim and Others, ... § 274, and Simeonovi, ... § 120):»

> *(a) whether the applicant was particularly vulnerable, for example by reason of age or mental capacity;*
> *(b) the legal framework governing the pre-trial proceedings and the admissibility of evidence at trial, and whether it was complied with – where an exclusionary rule applied, it is particularly unlikely that the proceedings as a whole would be considered unfair;*
> *(c) whether the applicant had the opportunity to challenge the authenticity of the evidence and oppose its use;*
> *(d) the quality of the evidence and whether the circumstances in which it was obtained cast doubt on its reliability or accuracy, taking into account the degree and nature of any compulsion;*
> *(e) where evidence was obtained unlawfully, the unlawfulness in question and, where it stems from a violation of another Convention Article, the nature of the violation found;*
> *(f) in the case of a statement, the nature of the statement and whether it was promptly retracted or modified;*
> *(g) the use to which the evidence was put, and in particular whether the evidence formed an integral or significant part of the probative evidence upon which the conviction was based, and the strength of the other evidence in the case;*
> *(h) whether the assessment of guilt was performed by professional judges or lay magistrates, or by lay jurors, and the content of any directions or guidance given to the latter;*
> *(i) the weight of the public interest in the investigation and punishment of the particular offence in issue; and (j) other relevant procedural safeguards afforded by domestic law and practice.«*

Din hija interpretazzjoni li hija eqreb mal-posizzjoni li kienet ħadet din il-qorti qabel is-sentenza ta' Borg milli mal-interpretazzjoni mogħtija mir-Raba' Sezzjoni f'Borg u effettivament tfisser li kellha raguni il-Qorti Kostituzzjonali ta' Malta fil-posizzjoni li kienet ħadet fil-każ ta' Muscat u fis-sentenzi li segwew, qabel ma kienet kostretta tbiddel dik l-interpretazzjoni fid-dawl ta' Borg.

Uħud mill-imħallfin membri tal-qorti li tat is-sentenza ta' Beuze, f'opinjoni għalihom, ikkritikaw is-sentenza fejn qalet illi, f'kull kaz, trid tqis il-proċess fit-totalità tiegħu u mhux biss in-nuqqas ta' għajnuna ta' avukat, għax dehrilhom illi, izjed milli precizazzjoni tal-interpretazzjoni ta' Salduz fid-dawl ta' Ibrahim, is-sentenza ta' Beuze hija kapovolgiment ta' dik il-gurisprudenza. Hu x'inhu, hijiex precizazzjoni, elaborazzjoni, evoluzzjoni jew kapovolgiment, din hija sa issa l-aħħar kelma, u tagħti ragun lill-Qorti Kostituzzjonali ta' Malta fil-gurisprudenza li segwiet is-sentenza ta' Muscat.

Fid-dawl ta' dawn il-konsiderazzjoniiet, l-aggravju tal-attur – safejn igħid illi "l-fatt waħdu illi persuna li tkun instabet ħatja ma tkunx tħalliet tikkonsulta ma' avukat tal-fiducja tagħha fil-mument tal-investigazzjoni u l-għotja ta' stqarrija lill-pulizija, minħabba restrizzjoni sistematika fil-ligi maltija, awtomatikament ikun ifisser illi saret vjolazzjoni tad-dritt

fundamentali tas-smigħ xieraq ta' dik l-istess persuna taħt l-artikolu 6 tal-Konvenzjoni Ewropea" – huwa ħazin u huwa miċħud."

Dan il-prinċipju huwa dak segwit fl-aktar ġurisprudenza riċenti kemm tal-Qrati Kostituzzjonali kif ukoll tal-Qorti Ewropea. Kif proprju intqal fil-każ ta' Charles Kenneth Stephens v Malta, tal-14 ta' Jannar 2020:

> '*72. Particularly relevant to the present case, the Court observes that in the recent Beuze judgment, the Grand Chamber departed from the approach taken in previous cases that systematic restrictions on the right of access to a lawyer led, ab initio, to a violation of the Convention (see, in particular, Dayanan v. Turkey, no. 7377/03, § 33, 13 October 2009, Boz v. Turkey, no. 2039/04, § 35, 9 February 2010, and Borg, cited above, § 62). In Beuze, the Grand Chamber gave prominence to the examination of the overall fairness approach and confirmed the applicability of a two stage test, namely whether there are compelling reasons to justify the restriction as well as the examination of the overall fairness and provided further clarification as to each of those stages and the relationship between them."*

Applikati dawn il-prinċipji għall-każ tal-lum, isegwi li l-argument tar-rikorrent li hemm ksur tad-dritt tiegħu għal smigħ xieraq b'mod awtomatiku għaliex l-istqarrijiet ttieħdu mingħajr ma huwa kellu dritt għall-assistenza ta' avukat, huwa wieħed żbaljat. Kif sewwa jissottomettu l-intimati, mhuwiex il-każ illi n-nuqqas ta' għajnuna ta' avukat iwassal, għalhekk biss u *ipso facto*, għall-ksur tal-jedd għall-smigħ xieraq.

Filwaqt illi għandu jingħad li l-intimati lanqas ma wrew li kien hemm raġunijiet tajbin sabiex iżommu lir-rikorrent milli jkollu avukat preżenti waqt l-interrogazzjoni u waqt li ttieħditlu l-istqarrija, il-posizzjoni ġurisprudenzjali kurrenti turi li m'għadux il-każ li l-fatt waħdu li l-liġi ma kinetx tippermetti l-assistenza ta' avukat qabel jew waqt l-interrogazzjoni, awtomatikament iwassal sabiex jinstab li kien hemm ksur tad-dritt għal smigħ xieraq, kif qiegħed jippretendi r-rikorrent, imma din il-Qorti għandha tqis diversi fatturi qabel tasal għall-konklużjoni tagħha.

Wara li qieset iċ-ċirkostanzi tal-każ, din il-Qorti hija tal-fehma li bil-fatt illi l-istqarriji tar-rikorrent jibqgħu fl-atti, mhijiex ser tnaqqas mill-*overall fairness* tal-proċeduri.

L-ewwenett jirriżulta mill-provi li dawn l-istqarriji mhumiex l-uniċi provi li għandu l-Kummissarju tal-Pulizija fil-konfront tar-rikorrent. Mid-deposizzjoni tal-Kummissarju Gafà jirriżulta li l-Pulizija għandha provi konsiderevoli fil-konfront tar-rikorrent. Dawn il-provi ser jiġu evalwati minn Maġistrat u jekk jinstab ħati, ir-rikorrent jista' jappella u l-evidenza terġa' tiġi evalwata minn Imħallef.

Mhux hekk biss izda r-rikorrent ma rnexxilux juri li ġie leż jew x'aktarx ser jiġi leż d-dritt fundamentali tiegħu għal smigħ xieraq minħabba l-fatt illi ma setax ikun assistit minn avukat meta ttieħdulu l-istqarriji. Ir-rikorrent naqas milli juri li dawn l-istqarriji qegħdin jew ser jikkompromettu serjament id-difiża u l-qagħda tiegħu matul il-proċeduri kriminali. Fuq kollox, dakinhar tat-tielet u l-aħħar stqarrija, kien ir-rikorrent li rrinunzja għad-dritt tiegħu li jikkonsulta ma' avukat qabel ma ġie interrogat. Għal kompletezza għandu jingħad illi dakinhar illi rrilaxxja t-tieni stqarrija, ir-rikorrent ma kellu l-ebda dritt illi jitlob li qabel jerġa jikkonsulta mal-avukat tiegħu in kwantu li l-liġi dak iż-żmien kienet tipprovdi li l-akkużat ikollu dritt li jikkonsulta ma' avukat darba waħda biss meta jiġi arrestat u mhux qabel kull interrogatorju li jsir waqt l-istess perjodu ta' arrest. Fuq kollox, seta' facilment jikkonsulta avukat waqt li kien fuq *police bail*.

Ir-rikorrent naqas milli juri wkoll li huwa għandu jitqies bħala persuna vulnerabbli. Ir-rikorrent ma kienx ta' età tenera meta ġie interrogat u din ma kienitx l-ewwel darba li xellef difrejh mal-ġustizzja. B'żieda ma dan, ma tirriżultax xi prova fis-sens li ċ-ċirkostanzi li fihom sarulu l-mistoqsijiet kienu għalih intimidanti jew li ma kienx qiegħed jifhem l-import taċ-ċirkostanzi li kien jinsab fihom. Huwa għażel li jwieġeb volontarjament, mingħajr theddid, wegħdi jew promessi ta' vantaġġi u wara li ngħata d-debita twissija skont il-liġi, u ċioè li ma kienx obbligat jitkellem sakemm ma kienx hekk jixtieq, iżda li dak li kien ser jgħid seta' jinġieb bħala prova kontrih. Tant ir-rikorrent kien qiegħed jifhem l-import tas-sitwazzjoni li kien fiha meta rrilaxxja l-istqarriji, li dakinhar illi huwa rrilaxxja l-ewwel stqarrija, huwa ċaħad bil-qawwa l-akkużi kollha li saru kontrih u meta rrilaxxja it-tieni u t-tielet stqarrija, huwa rrifjuta illi jiffirmahom. Dawn il-fatturi kollha ser jiġu meqjusa mill-Qorti tal-Maġistrati meta ser tiddeċiedi l-każ tiegħu flimkien mal-provi l-oħra mressqa mill-Prosekuzzjoni u mid-Difiża.

Din il-Qorti qiegħda tqis ukoll li r-rikorrent xehed fit-tul *viva voce* quddiem il-Qorti tal-Maġistrati fejn ingħata l-opportunità li jagħti l-verżjoni tiegħu u jiddefendi ruħu bis-sħiħ mill-akkużi li qed jaffaċja inkluż, jekk ried, li jikkoreġi jew jiskarta kompletament dik il-verżjoni li kien ta lill-Pulizija meta rrilaxxja l-istqarriji tiegħu.

Huwa rilevanti wkoll li r-rikorrent qajjem l-ilmenti tiegħu snin twal wara li bdew il-proċeduri kriminali kontrih. Fil-fatt huwa jammetti fl-affidavit li ppreżenta għal finijiet ta' dawn il-proċeduri li qed jallega ksur tad-dritt għal smigħ xieraq biss għaliex l-avukati tiegħu qalulu li l-istqarriji ttieħdulu 'b'mod illegali' u li dan l-aħħar ingħataw xi sentenzi lokali u esteri fejn stqarriji bħal tiegħu jew iddikjarati 'ħżiena.'

Ir-rikorrent jipprova jagħti l-impressjoni li ma kienx jaf dwar xhiex ġie arrestat u li għandu jitqies li kien vulnerabbli għaliex ma setax jieħu l-

mediċini preskritti fost allegazzjonijiet oħra li għamel kontra l-Kummissarju Gafá u membri oħra tal-Korp. Madanakollu, fil-fehma tal-Qorti r-rikorrent ma jistax jitqies affidabbli meta quddiem din il-Qorti xehed illi lanqas biss jiftakar jekk qabel l-proċeduri kriminali *de quo* qattx ittieħdu proċeduri kriminali kontrih. Bniedem ma jinsiex li jkun tressaq il-Qorti u mixli, wisq aktar jekk ikun instab ħati ta' xi reat.

Għaldaqstant, il-Qorti ssib li r-rikorrent ma rnexxilux juri li tassew ser iġarrab ksur tad-dritt tiegħu għal smigħ xieraq bil-fatt biss illi meta huwa ġie interrogat u ttieħdulu l-istqarrijiet, l-liġi ma kienitx tippermetti li jkun megħjun minn avukat."

Konsiderazzjonijiet ta' din il-Qorti

10. Il-Qorti tagħraf li kemm fil-ġurisprudenza ta' din il-Qorti u kif ukoll fil-ġurisprudenza tal-Qorti Ewropea, il-fatt waħdu li s-suspettat ma kellux il-possibilità li jkun assistit minn avukat waqt l-interrogazzjoni ma jfissirx awtomatikament li l-użu ta' dik l-istqarrija fil-proċeduri kriminali kontra tiegħu illeda, jew x'aktarx ser jilledi, id-dritt fundamentali tiegħu għal smigħ xieraq. Dan fil-fatt jaċċettah l-attur stess.

11. Fil-każ odjern m'hemmx dubju li l-liġi kif kienet viġenti fiż-żmien relevanti ma kinitx tippermetti li s-suspettat jiġi assistit minn avukat waqt li jkun qed jiġi interrogat mill-pulizija. Dak iż-żmien però l-liġi kienet tippermetti li s-suspettat jikkonsulta privatament ma' avukat, wiċċ imb'wiċċ jew bit-telefon, għal żmien ta' siegħa, qabel ma jiġi interrogat. Il-Qorti tosserva wkoll li l-attur kellu d-dritt li ma jirrispondix għad-domandi magħmula lilu waqt l-interrogazzjoni. Inoltre, waqt il-proċeduri kriminali l-attur kellu d-dritt li jikkontesta l-ammissibilità tal-istqarrija, oltre li seta'

jikkontesta l-kontenut tagħha permezz ta' kull prova li kien iħoss li kienet relevanti, u fil-fatt jirriżulta li l-proċeduri kriminali ilhom fi stadju ta' provi tad-difiża għal żmien sostanzjali. Apparti minn hekk, l-appellant kellu kull dritt li jixhed u jagħti verżjoni differenti quddiem il-Qorti, dritt li jirriżulta li għamel użu estensiv minnu, tant illi d-depożizzjoni tiegħu ġiet maqsuma fuq żewġ seduti.

12. Dwar il-vulnerabbilità o meno tal-attur, il-Qorti tosserva li minkejja li l-appellant xehed quddiem l-Ewwel Qorti li ma kienx jiftakar jekk qattx kien għadda minn xi proċeduri kriminali oħrajn barra dawk mertu ta' dawn il-proċeduri, mis-sistema elettronika tal-Qorti jirriżulta li l-appellant kien involut f'diversi proċeduri kriminali, inkluż proċeduri li bdew kontra tiegħu fl-1996 u li fihom kien instab ħati u ġie kkundannat għal piena ta' sentejn priġunerija sospiżi għal erba' snin flimkien ma' interdizzjoni ġenerali u interdizzjoni milli jservi bħala xhud ħlief quddiem il-Qrati tal-Ġustizzja għal żmien ta' ħames snin. Għalhekk l-Ewwel Qorti kienet korretta meta sabet li din ma kinitx l-ewwel darba li l-appellant xellef difrejh mal-ġustizzja. Inoltre, għalkemm l-appellant isemmi li huwa kien jieħu ċertu medikazzjoni biex jikkontrolla z-zokkor, u li mingħajr din il-medikazzjoni u ikel kien iħossu dgħajjef, il-Qorti tosserva li mill-atti li ġew preżentati ma jirriżultax li l-appellant kien informa lill-Pulizija li huwa kellu bżonn jieħu xi medikazzjoni u fil-fatt fil-formola li timtela mill-uffiċjal ta' detenzjoni ġie mmarkat li l-appellant ma kien taħt l-ebda kura. F'dan ir-rigward relevanti wkoll li mix-xhieda jirriżulta illi li kieku l-appellant ma kellux il-medikazzjoni

meħtieġa miegħu u lanqas il-preskrizzjoni għaliha, il-prassi kienet illi jittieħed il-poliklinika sabiex tkun tista’ tinħareġ preskrizzjoni minn tabib biex b’hekk is-suspettat ikun jista’ jingħata l-medikazzjoni li jkun jeħtieġ. Għalhekk jidher li jekk l-appellant baqa’ nieqes minn xi medikazzjoni dan kien biss għaliex naqas milli jinforma lill-pulizija meta ġie mistoqsi. Meħud in konsiderazzjoni dan kollu, flimkien mal-fatt li fiż-żmien relevanti l-attur kellu aktar minn ħamsin sena u li kien effettivament ikkonsulta ma’ avukat tal-fiduċja tiegħu qabel ma ġie interrogat, il-Qorti tqis li ma jirriżulta l-ebda element ta’ vulnerabbilità.

13. Din il-Qorti reġgħet għarblet sew il-pozizzjoni tagħha fuq din it-tema ta' intempestività tal-ilment kostituzzjonali. Tagħmel riferenza għaż-żewġ sentenzi tal-Qorti Ewropea Għad-Drittijiet tal-Bniedem, **Martin Dimech v. Malta** tat-2 ta' April 2015 u **Tyrone Fenech et v. Malta** tal-5 ta' Jannar 2016, dwar ilmenti li jixxiebħu ħafna għal dawk tal-lum dwar it-tehid ta' stqarrija mingħajr konsultazzjoni minn qabel ma' avukat, għalkemm f’dan il-każ il-konsultazzjoni kienet waħda limitata.

14. F’dawk is-sentenzi l-ilment tas-smigħ xieraq tressaq meta l-proċeduri kriminali kienu għadhom pendenti. Billi l-proċeduri kriminali kienu għadhom mexjin, il-Qorti Ewropea saħqet li kien kmieni biex jiġi deċiż jekk kienx hemm smigħ xieraq jew le. Fi kliem il-Qorti Ewropea:

> *“applications concerning the same subject matter as that at issue in the present case were rejected as premature when the criminal proceedings were still pending (see,* ***Kesik v. Turkey****, (dec.), no.*

*18376/09, 24 August 2010 and **Simons v. Belgium** (dec.), no. 71407/10, 28 August 2012) and, where the applicant had ultimately been acquitted, the complaint was rejected on the ground that the applicant had no victim status (see **Bouglame v. Belgium** (dec.), no. 16147/08, 2 March 2010). The Court finds no reason to deem otherwise in the present case. Without prejudice to the applicant's possibility of bringing new proceedings before this Court in the event of a conviction by the domestic courts, as matters stand to date, given that the criminal proceedings against the applicant are currently pending before the domestic courts, the Court finds this complaint to be premature. Consequently, this part of the application must be rejected, pursuant to Article 35 I and 4 of the Convention, for non-exhaustion of domestic remedies*"

15. Essenzjalment din id-difiża hija msejsa fuq il-premessa illi allegazzjoni ta' nuqqas smigħ xieraq teħtieg li l-proċess li minnu jkun qed isir l-ilment jiġi eżaminat fit-totalita tiegħu u mhux jiġi maqsum u jsir enfasi fuq inċident wieħed partikolari.

16. Naturalment ladarba f'dan il-każ il-proċess kriminali għadu ma ġiex mitmum, għadu mhux magħruf kif u taħt liema ċirkostanzi l-appellant ser jiġi żvantaġġjat. Huwa ċertament barra minn loku illi l-ilment *de quo agitur* jiġu diskussi f'dan l-istadju *in vacuo*. Il-Qorti Kriminali għadha trid tevalwa l-istqarrijiet li saru u jekk saru jkunx hemm vjolazzjoni tad-dritt ta' smigħ xieraq minħabba l-mod kif ittieħdu tenut kont iċ-ċirkostanzi partikolari tal-każ li jvarjaw minn każ għall-ieħor. Hemmx leżjoni tad-dritt għalhekk ser jiddependi mill-mod kif il-Qorti Kriminali tkun trattat l-istqarrijiet u l-piż mogħtija lilhom fl-assjem tal-provi kollha. Għal dak li jiswa jista' jkun il-każ li l-Qorti Kriminali fl-aħħar mill-aħħar ma ssibux ħati u għalhekk ħafna mill-preokupazzjonijiet tiegħu dwar l-istqarrijiet jisfaw fix-xejn. Dan biex ma jingħadx ukoll li anke wara s-sentenza tal-Qorti

Kriminali hemm il-possibbilità li jsir appell quddiem il-Qorti tal-Appell Kriminali, li ghandha s-setgħa li ddawwar l-affarijiet. Jiġi b'hekk, li l-ilment jekk seħħx virtwalment xi ksur ta' drittijiet fundamentali f'dan l-istadju huwa għal kollox prematur.

17. L-appellant ma jistax jagħmilha bħala fatta li huwa mhuwiex sejjer ikollu smigħ xieraq minħabba l-mod ta' kif ittieħdet l-istqarrija tiegħu. Ladarba l-proċeduri kriminali għadhom mexjin, allura huwa jgawdi mill-preżunzjoni tal-innoċenza. Tassew il-prosekuzzjoni għad trid tipprova l-akkuzi tagħha kontra tiegħu u l-istess akkużat għad għandu kull opportunità li jiddefendi lilu nnifsu.

18. Għalhekk il-fatt waħdu li saru stqarrijiet ma ssostnix l-ilment ta' ksur ta' jedd ta' smigħ xieraq għaliex din waħidha mhijiex determinanti tal-kwistjoni minnu sollevata, b'dana li l-ilment huwa għal kollox intempestiv u prematur.

19. Il-Qorti tirreferi hawnhekk l-aktar sentenzi riċenti fuq is-suġġett, *viz*. **Beuze v. Il-Belġju** deċiża mill-*Grand Chamber* fid-9 ta' Novembru 2018 u s-sentenza **Carmel Joseph Farrugia v. Malta** deċiża mill-Qorti Ewropea Għad-Drittijiet tal-Bniedem fl-4 ta' Ġunju 2019.

20. Dawn iż-żewġ sentenzi ħolqu numru ta' kriterji mhux tassattivi li wieħed għandu jqis biex jara jekk in-nuqqas ta' assistenza legali fl-istadju

tat-teħid tal-istqarrija jwassalx għall-ksur tal-jedd ta' smigħ xieraq. Dawn il-kriterji jistgħu jiġu determinati biss wara li jintemm il-proċess kriminali.

21. Hija għalhekk il-fehma meqjusa ta' din il-Qorti meta jittieħed kont ta' kif il-Qorti Ewropea issa qed tindirizza l-kwistjoni mhuwiex floku li l-Qrati Kostituzzjonali joqogħdu jindaħlu f'temi li jmissu mas-siwi tal-evidenza. Bħalma sewwa qalet il-Qorti Ewropea fil-każ **Carmel Camilleri v. Malta** deċiż fis-16 ta' Marzu 2000 li kienet dwar is-siwi ta' stqarrija mogħtija minn terzi:

> «*The Court reiterates that the admissibility of evidence is primarily a matter for regulation by national law and as a general rule it is for the national courts to assess the evidence before them. The Court's task under the Convention is not to give a ruling as to whether statements of witnesses were properly admitted as evidence, but rather to ascertain whether the proceedings as a whole, including the way in which evidence was taken, were fair (see the Doorson v. the Netherlands judgment of 26 March 1996, Reports of Judgments and Decisions 1996-11, p. 470, S 67; the Edwards v. the United Kingdom judgment of 16 December 1992, Series A no. 247-B, pp. 34-35, §34). Furthermore, the Court cannot hold in the abstract that evidence given by a witness in open court and on oath should always be relied on in preference to other statements made by the same witness in the course of criminal proceedings, not even when the two are in conflict (see the above-mentioned Doorson judgment, p. 472, §78*) »

22. L-għaqal li din il-Qorti tieħu din id-deċiżjoni dwar l-ilqugħ tal-eċċezzjoni tal-intempestività, jinsab imsaħħaħ ukoll minn dak li ġara fl-aħħar sentenza **Roderick Castillo v. Avukat Generali** et deċiża mill-Qorti Kostituzzjonali fl-20 ta' Lulju 2020. F'din is-sentenza ġara li waqt li kienu mexjin il-proċeduri kostituzzjonali, ġew mitmuma l-proċeduri kriminali u Roderick Castillo gie meħlus mill-akkużi miġjuba kontrih. Minħabba din il-ġrajja, il-Qorti Kostituzzjonali qalet li:

> *"Bis-sentenza tal-Qorti tal-Appell Kriminali l-appellat ingħata rimedju definittiv u effettiv. B'hekk minkejja dak li ġara fl-istadju meta l-appellat tal-istqarrija, xorta 'on the whole' kellu smigħ xieraq b'dak li ġara fl-istadju tal-appell"*

23. Għalhekk l-aggravju qed jiġi miċħud.

It-Tieni Aggravju

24. L-appellant jilmenta li l-Ewwel Qorti kienet żbaljata meta kkonkludiet li huwa ma weriex li sofra xi preġudizzju gravi bil-fatt li dakinhar li rrilaxxa l-istqarrija kien għadu ma jafx xi provi għandhom kontrih il-Pulizija. Jargumenta li mill-provi jirriżulta li huwa ma kienx ġie nfurmat bil-provi li l-pulizija kellha kontrih, u fil-fatt dan kien ġie kkonfermat mill-Kummissarju tal-Pulizija Angelo Gafa nnifsu. Isostni li l-Ewwel Qorti kienet żbaljata meta abbinat ir-regola tad-*disclosure* mal-kunċett tal-ugwaljanza tal-armi, għaliex huwa fl-ebda mument ma allega li ma kellux jew li m'għandux l-opportunità li jressaq il-provi tiegħu u jeżamina lix-xhieda tal-Prosekuzzjoni. Jgħid li l-ilment tiegħu huwa li jekk l-istqarrija rilaxxata minnu bin-nuqqas mhux biss ta' assistenza legali iżda wkoll ta' *disclosure* ser jiġu kkunsidrati fl-għarbiel tal-provi, dan ser jippreġudika d-drittijiet tiegħu bħala akkużat.

25. Il-konvenuti jwieġbu li l-attur għandu għarfien sħiħ tal-provi kollha tal-prosekuzzjoni peress li dawn jinstabu miġbura fil-proċess kriminali u l-attur għandu aċċess sħiħ għalihom u għarfien tagħhom, mingħajr l-ebda

sorpriżi. Jgħidu li huwa għandu u kellu kull opportunità li jeżamina u jagħmel kontroeżamijiet tax-xhieda, u jagħmel skrutinju tad-dokumenti kollha prodotti mill-prosekuzzjoni, filwaqt li għandu dritt li jipproduċi l-provi kollha li jħoss relevanti in sostenn tad-difiża tiegħu. Jgħidu li m'hemm l-ebda dubju li l-attur mhux ser isofri xi preġudizzju fit-tħejjija tad-difiża tiegħu u għalhekk m'hemm l-ebda ksur tad-dritt ta' smigħ xieraq.

26. L-Ewwel Qorti għamlet is-segwenti konsiderazzjonijiet:

> "Permezz tat-tieni lment tiegħu, fis-sottomissjonijiet finali r-rikorrent jiċċara li qed jirreferi għal ksur tad-dritt tar-'*Rule of Disclosure*' peress illi meta ġie interrogat u sussegwentement irrilaxxja l-istqarriji ma kienx għadu ġie mgħarraf dwar xi provi għandhom il-Pulizija kontrih.
>
> Il-Qorti Ewropea tiddiskrivi d-dritt għall-*adversarial proceedings* bħala '*the opportunity for the parties to a criminal or a civil trial to have knowledge of and comment on all evidence adduced or observations filed...*' (J.J. v. Netherlands tas-27 ta' Marzu 1998). Il-prinċipju tal-*audi alteram partem* jitlob li l-Qorti tisma' liż-żewġ naħat.
>
> Fil-każ ta' Rowe and Davis v United Kingdom, deċiż fis-16 ta' Frar 2000, il-Qorti Ewropea qalet hekk:
>
> "*It is a fundamental aspect of the right to a fair trial that criminal proceedings, including the elements of such proceedings which relate to procedure, should be adversarial and that there should be equality of arms between the prosection and defence. The right to an adversarial trial means, in a criminal case, that both prosecution and defence must be given the opportunity to have knowledge of and comment on the observations filed and the evidence adduced by the other party... In addition Article 6(1) requires...that the prosecution authorities should disclose to the defence all material evidence in their possession for or against the accused.*"
>
> Ir-rikorrent jorbot l-ilment tiegħu mal-fatt illi fi żmien illi ġie interrogat kien għadu ma daħalx fis-seħħ l-artikolu 534AF tal-Kap. 9. Dan l-artikolu jipprovdi għall-aċċess għall-evidenza materjali kollha li tkun f'idejn il-Pulizija kemm favur u kemm kontra l-persuna suspettata jew akkużata.

Madanakollu, dan l-artikolu ma jagħtix dritt lill-persuna suspettata li tingħata din l-evidenza kollha qabel ma tkun għadha biss tressqet quddiem il-Qorti mixlija b'xi reat.

L-ewwel sub-inċiż jitkellem dwar '*kull dokument li jinsab fil-pussess tal-Pulizija, li hu relatat mal-każ speċifiku u li hu essenzjali sabiex issir rikuża effettiva tal-legalità tal-arrest jew tad-detenzjoni*.' Ir-rikorrent mhux jallega li kien hemm nuqqas ta' *disclosure* ta' evidenza f'dan is-sens.

Imbagħad, skont it-tieni u tielet sub-inċiż:

"(2) Il-persuna suspettata jew l-akkużat għandu jkollhom aċċess, mingħajr ħlas, għall-evidenza materjali kollha li tinsab fil-pussess tal-Pulizija, kemm jekk hija kontra jew favur l-imsemmijin persuna suspettata jew akkużat, jew lill-avukat tagħhom sabiex tiġi salvagwardjata proċedura ġusta u sabiex jipprepara għad-difiża tagħhom.
(3) Mingħajr preġudizzju għas-subartikolu (1), l-aċċess għall-evidenza materjali msemmija fis-subartikolu (2) għandu jingħata fi żmien xieraq sabiex ikun hemm eżerċizzju effettiv tad-dritt għal difiża u tal-inqas għandu jingħata mas-sottomissjoni tal-merti tal-kawża. Fejn aktar evidenza materjali tiġi fil-pussess tal-Pulizija, għandu jingħata aċċess fi żmien xieraq sabiex tkun tista' tiġi kkunsidrata mill-persuna suspettata jew mill-akkużat jew l-avukat tagħhom."

Isegwi għalhekk illi lanqas illum ma hemm l-ebda liġi li tgħid illi l-persuna suspettata jew akkużata għandha dritt għall-evidenza materjali kollha f'idejn il-Pulizija qabel ma tiġi interrogata.

Fl-aħħar mill-aħħar, ir-rikorrent ma weriex li ġie mċaħħad minn xi tagħrif li kellha l-Pulizija dwar il-każ u għalhekk mhux biss ma jistax jgħid illi kien hemm irregolarità proċedurali hekk gravi li, meqjus il-proċess kollu, ċaħħditu minn smigħ xieraq, iżda wkoll ma jistax igħid illi kien hemm dik l-irregolarità.

Isegwi li r-rikorrent ma weriex li sofra xi preġudizzju gravi bil-fatt illi dakinhar illi huwa rrilaxxja l-istqarriji kien għadu ma jafx xi provi għandhom il-Pulizija kontrih. Fuq kollox, huwa għad għandu d-dritt li jikkontrolla dik il-prova billi jippreżenta prova kuntrarja u li jagħmel mistoqsijiet in kontro-eżami.

Din il-Qorti taghmel referenza wkoll għal dak li jgħidu l-awturi Harris, O'Boyle & Warbrick fil-ktieb taghhom Law of the European Convention on Human Rights, Tieni Ed., paġna 202 u 204:

"Finally, it is relevant to note that in some contexts a breach of Article 6 will only be found to have occurred upon proof of 'actual prejudice' to the applicant. This is the case in the application of the residual 'fair hearing' guarantee in Article 6[1] [fn. 5, See below, p 246. Thus in a 'fair hearing' case, 'where the procedural flaw is not central to the

notion of a fair hearing … a violation will be registered if the shortcoming in question caused actual prejudice to the defence': Harper v UK No 11229/84, 1986 unreported, quoted in Stavros, p 44].

...

In cases in which 'actual prejudice' is sought, this will be decided on the basis of the hearing 'as a whole', so that a procedural deficiency that is outweighted by other aspects of the hearing [fn. 8 See eg, Stanford vs UKA 282-A [1994]] or that is rectified on appeal [fn. 9 See eg, Edwards vs UK A 247-B [1992]; 15 EHRR 417] will not involve a breach of Article 6."

Finalment, dwar il-proċeduri kriminali, il-Qorti ser iżżid tgħid li ma jirriżultax li dawn ġew imtappna minn xi vjolazzjoni tad-dritt għal smigħ xieraq għaliex ir-rikorrent qiegħed jingħata l-opportunità kollha li jiddefendi l-każ tiegħu mingħajr l-ebda xkiel. Fil-fatt:

a. Il-proċeduri kollha qed jinżammu u ser jiġu determinati minn Qorti indipendenti u imparzjali;

b. L-imputat għandu aċċess miftuħ għall-Qorti;

c. Is-smigħ kollu qiegħed ikun kondott fil-presenza tiegħu;

d. Il-prosekuzzjoni ma għandha l-ebda vantaġġ proċedurali fuq l-imputat bi ksur tal-prinċipju tal-equality of arms;

e. Ir-rikorrent huwa megħjun minn avukat ta' fiduċja tul il-proċeduri kollha; u

f. Ir-rikorrent qiegħed jingħata ż-żmien u l-faċilitajiet xierqa għall-preparazzjoni tal-każ tiegħu."

Konsiderazzjonijiet ta' din il-Qorti

27. Il-Qorti tosserva illi anke llum il-ġurnata meta d-dritt għal *disclosure* jirriżulta mil-liġi nnifisha, xorta waħda mhuwiex meqjus li jekk tali *disclosure* ma jingħatax qabel l-interrogazzjoni allura dan awtomatikament jissarraf fi ksur tad-dritt ta' smigħ xieraq kif donnu

jargumenta l-appellant. Kif ġie spjegat mill-Qorti tal-Ġustizzija tal-Unjoni Ewropea fil-kawża ta' **Kolev** (C-612/15, 05/06/2018):

"84 Fir-rigward tal-mument li fih għandha ssir din il-komunikazzjoni u li fih għandu jingħata dan l-aċċess, l-Artikolu 6(3) u l-Artikolu 7(3) tad-Direttiva 2012/13 jipprevedu biss, rispettivament, li l-imsemmija komunikazzjoni għandha ssir "mhux aktar tard mit-tressiq tal-merti tal-akkuża quddiem il-qorti" u li l-imsemmi aċċess għandu jingħata "fiż-żmien debitu biex ikun jista' jsir l-eżerċizzju effettiv tad-drittijiet tad-difiża u mhux iktar tard mill-preżentazzjoni tal-merti tal-akkuża għall-eżami ta' qorti".

85 B'hekk, kif osserva l-Avukat Ġenerali fil-punt 98 tal-konklużjonijiet tiegħu, dawn id-dispożizzjonijiet ma jirreferux għal data preċiża f'dan ir-rigward.

[…]

91 Din id-direttiva ma tirrikjedix li dan il-mument ikun identiku fir-rigward tal-komunikazzjoni ta' informazzjoni ddettaljata dwar l-akkuża u fir-rigward tal-aċċess għall-atti fil-proċess. Barra minn hekk, l-imsemmi mument jista', skont iċ-ċirkustanzi tal-każ ineżami u t-tip ta' proċedura inkwistjoni, jippreċedi jew ikun simultanju għat-tressiq tal-kawża quddiem il-qorti, jew jista' jkun saħansitra wara tali tressiq.

92 Madankollu, l-imsemmi għan kif ukoll l-iżvolġiment tajjeb tal-proċedura jeħtieġu, bħala prinċipju u bla ħsara, jekk ikun il-każ, għal proċeduri speċjali jew issemplifikati, li l-imsemmija komunikazzjoni sseħħ u l-possibbiltà ta' aċċess għall-atti tingħata sa mhux iktar tard mill-mument li fih effettivament tibda t-trattazzjoni dwar il-fondatezza tal-akkuża quddiem il-qorti li tkun kompetenti sabiex tiddeċiedi dwar din il-fondatezza.

[…]

96 Fi kwalunkwe każ, f'kull wieħed mill-każijiet esposti fil-punti 92 u 93, fil-punt 94 kif ukoll fil-punt 95 ta' din is-sentenza, u irrispettivament mill-mument li fih tiġi kkomunikata l-informazzjoni ddettaljata dwar l-akkuża u li fih jingħata l-aċċess għall-atti tal-proċess, il-persuna li tkun is-suġġett ta' prosekuzzjoni u l-avukat tagħha għandhom b'mod partikolari, b'osservanza tal-prinċipju ta' kontradittorju u ta' opportunitajiet ugwali għall-partijiet, jingħataw terminu suffiċjenti sabiex jieħdu konoxxenza ta' din l-informazzjoni u ta' dawn l-atti, u għandhom jitqiegħdu f'pożizzjoni li jippreparaw id-difiża b'mod effikaċi, li jippreżentaw l-osservazzjonijiet li jista' jkollhom u, jekk ikun il-każ, li jressqu kwalunkwe talba, b'mod partikolari għal istruttorja, li huma intitolati jressqu taħt id-dritt nazzjonali. Kif osserva l-Avukat Ġenerali fil-punt 101 tal-konklużjonijiet tiegħu, dan ir-rekwiżit

> jeżiġi li l-kawża, jekk ikun hemm bżonn, tiġi sospiża u li jiġi ordnat id-differiment tagħha għal data ulterjuri."

28. Kif ġie kkonsidrat aktar 'il fuq, ilmenti dwar ksur tad-dritt ta' smigħ xieraq għandhom jiġu eżaminati fil-kuntest tal-proċeduri relattivi fl-intier tagħhom, u ċjoè għandu jittieħed in konsiderazzjoni l-"*overall fairness of the proceedings.*" Għalhekk l-Ewwel Qorti kienet korretta meta ħadet in konsiderazzjoni l-fatt li minkejja li l-appellant ma ġiex mogħti aċċess għall-provi li kellha l-prosekuzzjoni qabel jew waqt li ġie nterrogat, l-appellant ingħata aċċess għal dawn il-provi matul il-kors tal-Istruttorja, u dan waqt li kien mgħejjun minn avukat tal-fiduċja tiegħu. Huwa relevanti li l-appellant kellu l-opportunità skont il-liġi li jagħmel kontroeżami tax-xhieda kollha prodotti mill-prosekuzzjoni, u l-ebda allegazzjoni ma saret li l-appellant ma ngħatax din l-opportunità, jew li ma ngħatax biżżejjed ċans sabiex jipprepara għal tali kontroeżamijiet. Lanqas ma jirriżulta li l-appellant ma kellux biżżejjed żmien biex jipprepara jew jippreżenta d-difiża tiegħu. Għaldaqstant ma jirriżultax li l-fatt li ma kienx hemm *disclosure* qabel jew waqt l-interrogazzjoni tal-appellant ippreġudika b'xi mod id-drittijiet tad-difiża tiegħu u l-*overall fairness of the proceedings*.

29. Għaldaqstant anke dan l-aggravju qiegħed jiġi miċħud.

Decide

Għal dawn il-motivi l-Qorti taqta' u tiddeċiedi billi tiċħad l-appell tal-attur u tikkonferma s-sentenza appellata, bl-ispejjeż kollha kontra l-attur appellant.

Mark Chetcuti Prim Imħallef	Giannino Caruana Demajo Imħallef	Anthony Ellul Imħallef

Deputat Reġistratur
gr